

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК [929.7 : 94] (477) «18»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.4\(28\).357](https://doi.org/10.33782/eminak2019.4(28).357)

ПОЛІТИЧНІ КУЛУАРНІ ІНТРИГИ ДОВКОЛА ГЕТЬМАНЩИНИ У 1709-1764 РР.: ПОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНИХ ІСТОРИКІВ

Людмила Салагуб

Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)

e-mail: luda.s1993@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7425-1679>

У статті проаналізовано погляди вітчизняних істориків на політичну історію Гетьманщини періоду 1709-1764 рр. Висвітлено їхні світоглядні концепти щодо ставлення політичної еліти Гетьманщини до політики Петра I на теренах Лівобережної України, створення та функціонування Малоросійської колегії, особливостей формування вищої козацької верстви через призму сімейно-родинних зв'язків, лібералізаційних процесів, що відбувалися на теренах Російської імперії після смерті Петра I та відновлення гетьманства у 1727 р., а також «останньої сторінки» існування Гетьманщини.

Ключові слова: Гетьманщина, політична еліта, політичні інтриги, «урядова» старшина, непотизм, наукове вивчення

Історія Гетьманщини 1709-1764 рр. є одним з найбільш насичених, дискусійних і багатих на політичні перипетії етапів в історії українського державотворення. Зважаючи на особливості історичної традиції, що панувала до революційних подій 1917-1921 рр., та пізніше – у період існування СРСР, висвітлення історії Гетьманщини загалом та особливостей її політичного становища протягом 1709-1764 рр. зокрема, було презентовано однобічно, зі збереженням традиційних, загальноприйнятих у тогочасній історичній науці «штампованих рудиментів». Наразі ситуація докорінно змінилася: низка вітчизняних та іноземних істориків досліджує окремі аспекти цієї проблематики. Історична спільнота має потужний масив накопиченого дослідницького матеріалу, що потребує детального вивчення, систематизації та узагальнення. Зважаючи на це, доцільно звернути увагу на науковий доробок українських істориків, які зосередилися на дослідженні історії Гетьманщини.

Напрацювання істориків у цій площині піддані критичному аналізу. П. Радько долучився до вивчення наукового доробку В. Горобця щодо тенденцій розвитку політичної системи козацької України та спектру повноважень, якими був наділений К. Розумовський як глава держави¹. О. Струкевич звернув увагу на розглянуті ним

¹ Радько П.Г. Козацька державність в сучасній історичній літературі. *Історична пам'ять*. 2015. Вип. 33. С. 125-133.

тенденції щодо юридичного статусу інституту гетьманства з визначенням прав і компетенцій, атрибутів гетьманської влади, форм діловодства та титулатури². Л. Сухих та О. Вовк долучилися до висвітлення поглядів В. Горобця щодо постаті та діяльності останнього гетьмана XVIII ст.³. В. Ларченко проаналізувала науковий концепт О. Струкевича й О. Путра щодо ліквідації політичної автономії Гетьманщини⁴. Погляди В. Кривошеї на діяльність українського істеблшменту за часів К. Розумовського проаналізовано І. Кривошеєю⁵. Л. Мельник закцентував увагу на особливостях висвітлення В. Панащенко становища та діяльності тогочасної соціальної еліти Гетьманщини⁶. Концептуальні засади наукового доробку В. Брехуненка у контексті становища неурядової старшини Гетьманщини XVII-XVIII ст. через призму сучасної української історіографії окреслила І. Кривошея⁷. В. Кононенко звертався до дослідження наукового доробку О. Гуржія, Т. Чухліба та В. Пришляка у межах проблеми реалізації проектів козацької адміністрації протягом 1687-1764 рр.⁸

Водночас відсутні розвідки, в яких були б системно презентовані концептуальні засади вітчизняних істориків щодо політичних перипетій в історії Гетьманщини періоду 1709-1764 рр. Зважаючи на це, метою статті є характеристика досліджених ними проблематичних векторів у політичному становищі Лівобережної України, що відбувалися у вищезазначений період історії України. Основу статті склали історіографічні джерела, серед яких – монографії, наукові нариси та статті, в яких висвітлено віхи політичної історії Гетьманщини XVIII ст.

Зважаючи на дослідження вітчизняних істориків у межах вивчення історії Гетьманщини XVIII ст., можна окреслити кілька проблемних векторів, визначених ними у процесі дослідження політичної історії Гетьманщини 1709-1764 рр. Один з них – ставлення політичної еліти Гетьманщини до політики Петра I на теренах Лівобережної України. В. Кривошея звертає увагу на особливості становища старшини в умовах посилення імперського тиску в 20-ті рр. XVIII ст. Історик писав, що за часів правління Д. Апостола чітко простежуються можливості неформального впливу на гетьмана не генеральної старшини, а вибраної самим гетьманом групи людей⁹.

В. Горобець звертає увагу на тенденцію щодо обмеження автономних прав України у період правління Петра I: «...Тоді російсько-українські відносини досягли принципово нового рівня розвитку, тобто тенденція, яка раніше існувала потенційно, реалізовувалася на практиці»¹⁰. Він наводить цілий спектр обставин, що не спри-

² Струкевич О.К. Інституція гетьманства у політико-культурному сприйнятті старшинської еліти України-Гетьманщини. *Український історичний журнал*. 2002. № 4. С. 49-59.

³ Сухих Л., Вовк О. Кирило Розумовський: спроба встановлення спадкового гетьманства. *Архіви України*. 2008. № 3-4. С. 106-123.

⁴ Ларченко В. Ліквідація політичної автономії Гетьманщини. *Juvenia studia: збірник студентських наукових праць*. Чернівці, 2014. Вип. 4. С. 82-93.

⁵ Кривошея І.І. Неурядова старшина Гетьманщини XVII-XVIII ст. у сучасній українській історіографії. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія: «Історія та географія»*. Харків: Майдан, 2015. Вип. 52, С. 81-87.

⁶ Мельник Л.Г. Рец. на кн.: Панащенко В.В. Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII-XVIII ст.). Київ, 1995. 212 с.; Панащенко В.В. Полкове управління в Україні (середина XVII-XVIII ст.). Київ, 1997. 74 с. *Український історичний журнал*. 1998. № 5. С. 128-131.

⁷ Кривошея І.І. Вказ. пр. С. 81-87.

⁸ Кононенко В. Модернізація Гетьманщини: проекти козацької адміністрації 1687-1764 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 2017. 305 с.

⁹ Кривошея В.В. Козацька еліта Гетьманщини. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАНУ, 2008. С. 303.

¹⁰ Горобець В.М. До питання про еволюцію гетьманської влади в Україні у першій третині XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1993. № 3. С. 70.

яли консолідаційним процесам у середовищі української старшини та формуванню активної й ефективної опозиційної сили проти наступу російського царату. Серед них – події 1708-1709 рр., що супроводжувалися жорстокими репресіями проти прибічників І.Мазепи – учасників виступу¹¹. Це сприяло згасанню цілеспрямованого опозиційного протистояння наступу російського царату та призводило до формування лояльного ставлення до представників російського керівництва багатьох українських старшин. Дослідник повідомляє, що щедрі пожалування, які українська старшина, що залишалася вірною російському трону, отримувала від царя, та стрімке просування по службовій драбині сприяли її тісному співробітництву з Москвою¹².

Такі обставини негативно впливали на ставлення тогочасного українського істеблішменту до постаті гетьмана та його діяльності. Найбільш виразно це стало прослідковуватися за часів правління гетьмана І. Скоропадського. Протягом періоду його керівництва виник новий тип полковників і козацької старшини – тих, хто був призначений на впливові посади на теренах Гетьманщини з царської ласки, з огляду на що відчували себе незалежними від гетьмана та козаків полку¹³. В. Горобець звертає увагу на те, що поряд з лояльно налаштованими представниками старшини були угруповання козацької еліти – автономісти. Водночас, їх кількість значно поступалася вищезазначеним¹⁴. В. Брехуненко акцентує увагу на особливостях тогочасного ставлення козацтва та духівництва до старшин в умовах наступу північного сусіда на автономні права Гетьманщини зазначаючи, що нездатність українських старшин здійснити спротив північному сусідові призводила до роздратування рядового козацтва та духівництва¹⁵.

Одне з чільних місць посідає питання створення та функціонування на теренах Лівобережної України такої інституції як Малоросійська колегія. В. Горобець розглядає її формування в межах загальноімперської реформаторської діяльності щодо створення нових інституцій на теренах Російської імперії, що виступатимуть владними структурами на підвладних російському царатові територіях і здійснюватимуть державне управління¹⁶. О. Гуржій акцентує увагу на спектрі її повноважень і зазначає, що вона мала функції вищої апеляційної інстанції на території краю, що сприяло посиленню позицій російських сановників на українських теренах¹⁷.

Політичні реалії й особливості державного управління на теренах Лівобережної України протягом XVIII ст. були тісно пов'язані з тогочасною геополітичною ситуацією та ідеями щодо структури й особливостей політичного управління, що панували у період Нового часу, та пропагувалися в країнах Європи як доцільні станом на той

¹¹ Горобець В.М. Політична еліта Гетьманату в її ставленні до владних змагань уряду Петра І. В: *Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії* / відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. С. 201.

¹² Ibid. С. 201.

¹³ Горобець В.М. Політична еліта Гетьманату в її ставленні до владних змагань уряду Петра І... С. 201.

¹⁴ Ibid. С. 202.

¹⁵ Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. Київ: Темпора, 2014. С. 356.

¹⁶ Горобець В.М. Соціальна риторика та політична вмотивованість реформи устрою Гетьманату 1722 р. В: *Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах. Т.1. Українські проекти в Російській імперії* / відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. С. 190.

¹⁷ Гуржій О. Іван Скоропадський. В: *Історія України в особах: IX-XVIII ст.* Київ: Україна, 1993. С. 365.

час. Російський царат в особі імператора Петра I також не відходив від «загально-прийнятих канонів». Зважаючи на це, В. Горобець доцільно зауважив на особливості зразку державного устрою, котрий перейняв російський цар для керівництва на теренах Російської імперії. Дослідник пише, що зразком для нього була шведська модель, що передбачала побудову на засадах камералізму – вчення про бюрократичне управління¹⁸. Зважаючи на тогочасні політичні орієнтири Петра I, на теренах України й була створена Малоросійська колегія.

В. Горобець вважає запровадження такої інституції як Малоросійська колегія протиправним актом¹⁹. Для того, щоб якомога виразніше надати своїм протиправним діям вигляду легітимізованих повноважень, російський царат використовував соціальні протиріччя між місцевим населенням та адміністрацією на свою користь, щоб презентувати свою діяльність як «месіанську» щодо пересічного люду Гетьманщини. Це найбільш виразно прослідковується у період правління наказного гетьмана П. Полуботка. В. Горобець доцільно зазначає наступне: «...навіть питання про залучення українських коштів до імператорської казни російська адміністрація прагнула подати таким чином, нібито це робиться з метою ліквідації існуючого в цій сфері безладдя»²⁰.

Вітчизняні історики дослідили особливості походження та формування вищої козацької верстви через призму сімейно-родинних зв'язків. Для української старшини та розширення спектру її владних можливостей непересічним виявився період правління К. Розумовського. Згідно з В. Панашенко, у ті часи козацька старшина остаточно захопила у свої руки справи місцевого управління. Завдяки користуванню родинними зв'язками з гетьманом, вона привласнювала села, які до того часу залишалися вільними²¹. Історик дійшов висновку, що часи гетьманування К. Розумовського характеризуються як часи панування козацької старшини²². В. Горобець наводить приклади зі Скоропадськими й Апостолами, припускаючи, що вони є одними з найбільш показових²³. Водночас, ці приклади не були поодинокими. Вони відносяться до тогочасної загальної тенденції, що панувала на теренах Гетьманщини. Підтвердженням цієї думки є те, що вищезазначені приклади є тільки концентрованими проявами універсального правила, згідно з яким уся вища верства тісно пов'язувалася між собою сімейно-родинними зв'язками²⁴. В. Горобець висвітлює певну біполярність щодо наслідків цього явища: із одного боку – це сприяло консолідації в її середовищі, але з іншого – значно звужувалися можливості найбільш гідних і заслужених у Війську запорозькому елементів дійти до вищих ешелонів влади²⁵. Дослідник розмежовує непотизм щодо «урядової» старшини та здобут-

¹⁸ Горобець В.М. Соціальна риторика та політична вмотивованість реформи устрою Гетьманату 1722 р... С. 190.

¹⁹ Ibid. С. 196.

²⁰ Горобець В.М. Утвердження Малоросійської колегії при владі в Гетьманаті. В.: *Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії* / відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. С. 199.

²¹ Панашенко В. Кирило Розумовський. *Історія України в особах: IX-XVIII ст.* / кер. авт. кол. В. Замлинський. Київ: Україна, 1993. С. 368.

²² Ibid. С. 368.

²³ Горобець В.М. Старшина Гетьманщини: неслужбовий вимір службової кар'єри провідної соціальної верстви. *Український історичний журнал*. 2012. № 4. С. 54.

²⁴ Ibid. С. 54.

²⁵ Ibidem.

тя чинів бунчукових і значкових товаришів²⁶. Він зазначає те, що в «урядовій» старшини непотизм ще хоч якось маскувався згадками про ту чи іншу службу кандидата як підставу для його призначення. У випадку з бунчуковими та значковими товаришами ситуація була іншою: фактор родинного зв'язку виступав як цілком законний і самодостатній аргумент²⁷. Однак саме бунчукові та значкові товариші, представники так званої «безурядової» старшини, були найближчим резервом при заміщенні старшинських вакансій²⁸. О. Гуржій і Т. Чухліб зазначають: «...Звання «бунчуковий товариш» давали, головню, синам генеральних старшин, полковників і «найзнатнішого» шляхетства»²⁹.

Доволі важливий вектор у дослідженнях тогочасних політичних реалій – лібералізаційні процеси, що відбувалися на теренах Російської імперії після смерті Петра I та відновленні гетьманства на українських теренах у 1727 р. Серед низки «лібералізаційних заходів» – звільнення з-під арешту козацької старшини, яка була заарештована у другій половині 1723 – на початку 1724 рр. у справі гетьмана П. Полуботка. Водночас, урядовців було зобов'язано залишатися у Санкт-Петербурзі³⁰.

В. Горобець звертає увагу на передумови реставрації інституту гетьманату. Неабияке місце у цьому контексті займають не тільки тогочасні геополітичні реалії, в яких опинилися як Російська імперія, так і Гетьманщина, яка потерпала від наступу на свої автономні брва з боку російського царату, але й особистісний фактор. Князь О. Меншиков був добре знайомий із сином майбутнього гетьмана Д. Апостола – П. Апостолом. Він – наблизений до князя. Д. Апостол також мав з О. Меншиковим гарні відносини³¹. На думку В. Горобця, не тільки факт особистого тривалого знайомства дався взнаки. Важливим є також те, що «світліший князь» орієнтувався на майнові та певні політичні цілі³². Незважаючи на детальний опис такої передумови реставрації інституту гетьманату на українських теренах, дослідник її не абсолютизує і не пов'язує винятково з О. Меншиковим, акцентуючи увагу на тому, що й після його опали у серпні 1727 р. тривало продовження реалізації курсу на відновлення інституту гетьманату на теренах Лівобережної України³³. Він дійшов висновку, що на етапі прийняття рішення щодо відновлення інституту гетьманату логічним є надання переваги саме особистим мотивам О. Меншикова³⁴. Натомість, О. Путро також не обмежується спектром особистісних причин, акцентуючи увагу на тогочасних зовнішньополітичних умовах³⁵. Питання відновлення гетьманства В. Пришляк розглядає комплексно: «Загроза російсько-турецького конфлікту, у вирішенні якого без

²⁶ Ibid. С. 58.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Горобець В.М. Старшина Гетьманщини: неслужбовий вимір службової кар'єри провідної соціальної верстви. *Український історичний журнал*. 2012. № 4. С. 60.

²⁹ Гуржій О.І., Чухліб Т.В. Гетьманська Україна / заг. ред. В.А. Смолій. Т. 8. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. С. 99.

³⁰ Горобець В.М. Передумови і межі лібералізації урядової політики Росії щодо української автономії другої чверті XVIII ст. В: *Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії* / відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. С. 227.

³¹ Ibid. С. 228.

³² Ibidem.

³³ Горобець В.М. Передумови і межі лібералізації урядової політики Росії щодо української автономії другої чверті XVIII ст.... С. 228-229.

³⁴ Ibid. С. 229.

³⁵ Путро О.І. Гетьман України Кирило Розумовський (нові штрихи до соціально-політичного портрета). *Український історичний журнал*. 2002. № 5. С. 108.

мілітарної потуги українського козацтва було важко обійтися, та сприятливе політичне лобювання через князя О.Д. Меншикова мало своїм наслідком реставрацію у 1727 р. інституту гетьмана...»³⁶. В.Горобець стверджує: «...в ході контрреформ 1727 р. Україні було, по суті, повернено зовнішню видимість автономного устрою без відповідного реального його змістового наповнення»³⁷. Це не сприяло ані збереженню залишків автономних прав, ані особистому зміцненню позицій українського гетьмана в якості авторитету для свого народу.

Увагу вітчизняних істориків приваблює «остання сторінка» існування Гетьманщини. Дізнаємося, що політика Катерини II мала чітко централізаторський, імперський характер. В.Горобець звернув увагу на механізми щодо регулювання російським царатом політичної атмосфери на теренах Лівобережної Гетьманщини: «...в часи Катерини II офіційний Санкт-Петербург загравав з козацькою старшиною та шляхтою, надаючи їм можливість у разі лояльного ставлення до царської влади отримати російське дворянство»³⁸. В.Панашенко зміщує акцент на висвітлення дій К.Розумовського, що сприяли підвищенню майнового рівня його рідних. Історик звертає увагу на те, що з перших днів свого гетьманування він, насамперед, подбав про власне збагачення та соціальне зростання своїх близьких і далеких родичів. Зокрема, сестрам та їхнім чоловікам були надані сотенні містечка, які до того часу завжди буди вільними³⁹. Водночас, В.Панашенко аналізує певні здобутки політики К.Розумовського щодо провадження внутрішньополітичного вектору на території Гетьманщини. Серед них: ліквідація поборів з місцевого населення, відміна митниць на порубіжжі України з Росією, проголошення вільної торгівлі між ними, видання універсалу щодо виняткового права козацької старшини на гуральництво тощо⁴⁰. О.Струкевич наводить відомості щодо мотивів Катерини II, якими вона керувалася під час ліквідації інституту гетьманату. Згідно з ним, приводом стала вміщена в «Прошенні малоросійського шляхетства» програма щодо відродження політичної автономії України⁴¹.

Таким чином, історія Гетьманщини посіла значне місце у науковому доробку вітчизняних істориків. Дослідники показали, що створення Малоросійської колегії було цілеспрямованим актом російського царату з метою поступової ліквідації автономних прав Лівобережної України. У науковій літературі утвердилася думка, що внаслідок форсованих дій, ініційованих північним сусідом, у середовищі українського істеблшменту викристалізувалися дві групи: урядовці, лояльно налаштовані до політики керманичів Російської імперії, та автономісти, у діях і мріях яких ще жевріла

³⁶ Пришляк В. Соціальна еліта за гетьманування Данила Апостола. *Українська держава другої половини XVII-XVIII ст.: політика, суспільство, культура* / відп. ред. В. Смолій. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. С. 164.

³⁷ Горобець В.М. Передумови і межі лібералізації урядової політики Росії щодо української автономії другої чверті XVIII ст.... С. 233.

³⁸ Горобець В.М. Ліквідація автономії Гетьманату Катериною II як синтез російської правлячої династії традиціоналізму та новаторства української політики. В: *Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії* / відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. С. 238.

³⁹ Панашенко В. Кирило Розумовський. В: *Історія України в особах: IX-XVIII ст.* / кер. авт. кол. В. Замлинський. Київ: Україна, 1993. С. 368.

⁴⁰ Ibid. С. 368.

⁴¹ Струкевич О.К. *Україна-Гетьманщина та Російська імперія протягом 50-80-х рр. XVIII ст. (політико-адміністративний аспект проблеми)*. Київ: Інститут історії НАН України, 1996. С. 31.

ідея збереження залишків автономних прав на теренах Лівобережної України. Сучасні науковці привернули увагу до кулурних інтриг, що базувалися на приватних інтересах представників російських та українських правлячих кіл. Дослідники дійшли висновку, що дії російських урядовців сприяли розхитуванню державницьких інституцій Гетьманщини. Їхня «плідна діяльність» зорієнтовувалася на розбрат, нівелювання віри місцевого населення в українських керманичів, дезорганізацію як пересічного люду, так і представників тогочасного козацько-старшинського істеблішменту.

Перспективи вивчення проблеми пов'язані з порівняльним аналізом концептуальних засад українських дослідників з їхніми попередниками та колегами із зарубіжжя.

REFERENCES

- Brekhunenko, V.** (2014). *Skhidna brama Yevropy. Kozatska Ukraina v seredyni VII-VIII st.* [The Eastern gate of Europe. Cossack Ukraine in the middle of the 17th – 18th centuries]. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (1993). Do pytannia pro evoliutsiiu hetmanskoï vlady v Ukraini u pershii tretyni VIII st. [On the question of the evolution of the hetman's power in Ukraine in the third part of the 18th century]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 70-75 [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (2004). Likvidatsiia avtonomii Hetmanatu Katerynoiu II yak syntez rosiiskoi pravliachoi dynastii tradytsionalizmu ta novatorstva ukraïnskoi polityky [Liquidation of the autonomy of the Hetmanate by Catherine II as a synthesis of the Russian ruling dynasty of traditionalism and the Ukrainian policy]. In: Smolii, V.A. (Ed.). *Ukraina i Rosiia v istorychnii retrospektyvi: Narysy v 3-kh tomakh. Tom 1: Ukrainski proekty v Rosiiskii imperii* (pp. 236-239). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (2004). Peredumovy i mezhi liberalizatsii uriadovoi polityky Rosii shchodo ukraïnskoi avtonomii druhoi chverti VIII st. [Prerequisites and limits of liberalization of the Russian government policy in relation to the Ukrainian autonomy of the second quarter of the 18th century]. In: Smolii, V.A. (Ed.). *Ukraina i Rosiia v istorychnii retrospektyvi: Narysy v 3-kh tomakh. Tom 1: Ukrainski proekty v Rosiiskii imperii* (pp. 225-236). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (2004). Politychna elita Hetmanatu v yii stavlenni do vladnykh zmahan uriadu Petra I [The political elite of the Hetmanate in its attitude to the power contests of the government of Peter I]. In: Smolii, V.A. (Ed.). *Ukraina i Rosiia v istorychnii retrospektyvi: Narysy v 3-kh tomakh. Tom 1: Ukrainski proekty v Rosiiskii imperii* (pp. 201-217). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (2004). Sotsialna rytoryka ta politychna vmotyvovanist reformy ustroiu Hetmanatu 1722 r. [Social rhetoric and political motivation for the reform of the Hetmanate system in 1722]. In: Smolii, V.A. (Ed.). *Ukraina i Rosiia v istorychnii retrospektyvi: Narysy v 3-kh tomakh. Tom 1: Ukrainski proekty v Rosiiskii imperii* (pp. 189-196). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (2004). Utverdzhennia Malorosiiskoi kolehii pry vladi v Hetmanati [Strengthening of the Small Russian Board in power in the Hetmanate]. In: Smolii, V.A. (Ed.). *Ukraina i Rosiia v istorychnii retrospektyvi: Narysy v 3-kh tomakh. Tom 1: Ukrainski proekty v Rosiiskii imperii* (pp. 197-200). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (2012). Starshyna Hetmanshchyny: nesluzhbovyi vymir sluzhbovoi kar'ery providnoi sotsialnoi versty [The Hetmanate's officer: the unofficial career of the leading social layer]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 4, 52-66 [in Ukrainian].
- Horobets, V.M.** (2016). «Nam zgidno zvychaiu davnoho nashoho, toho hetmana obraty». Hetmanska elektsiia v tradytsii, pravovykh normakh i praktykakh Ukraïnskoi derzhavy rannoho novoho chasu [«According to our long-standing custom we should choose that hetman». The election of a hetman in traditions, legal rules and practices of the Ukrainian state of the early modern times]. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*, 16, 186-206 [in Ukrainian].
- Hurzhi, O.** (1993). Ivan Skoropadskyi [Ivan Skoropadsky]. In: Zamlynskyi, V. (Ed.). *Istoriia Ukrainy v osobakh: IX-XVIII st.* (pp. 359-365). Kyiv: Ukraina [in Ukrainian].
- Hurzhi, O.I. & Chukhlib, T.V.** (1999). *Hetmanska Ukraina* [Hetman's Ukraine]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Alternatyvy» [in Ukrainian].
- Kononenko, V.** (2017). *Modernizatsiia Hetmanshchyny: proekty kozatskoi administratsii 1687-1764 rr.*

- [Modernization of the Hetmanate: Projects of the Cossack Administration in 1687-1764]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kryvosheia, I.I.** (2015). Neuriadova starshyna Hetmanshchyny XVII-XVIII st. u suchasni Ukrainii istoriohrafii [The Hetmanate's non-governmental officer of the 17th – 18th centuries in contemporary Ukrainian historiography]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Serii: «Istoriia ta heohrafiia», 52, 81-87* [in Ukrainian].
- Kryvosheia, V.V.** (2008). *Kozatska elita Hetmanshchyny* [The Cossack elite of the Hetmanate]. Kyiv: IPI-END imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Larchenko, V.** (2014). Likvidatsiia politychnoi avtonomii Hetmanshchyny [Liquidation of the political autonomy of the Hetmanate]. *Juvenia studia: zbirnyk studentskykh naukovykh prats, 4, 82-93* [in Ukrainian].
- Melnyk, L.H.** (1998). Retsenzia na knyhy: Panashenko V.V. Sotsialna elita Hetmanshchyny (druga polovyna XVII-XVIII st.). – K., 1995. – 212 s.; Panashenko V.V. Polkove upravlinnia v Ukraini (sere-dyna XVII-XVIII st.). – K., 1997. – 74 s. [Review of the books: V.V. Panashenko: The social elite of the Hetmanate (the second half of the 17th – 18th centuries); V.V. Panashenko. Regimental government in Ukraine (the middle of the 17th – 18th centuries)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 5, 128-131* [in Ukrainian].
- Panashenko, V.** (1993). Kyrylo Rozumovskiy [Kyrylo Razumovsky]. In: Zamlynskyi, V. (Ed.). *Istoriia Ukrainy v osobakh: IX-XVIII st.* (pp. 366-371). Kyiv: Ukraina [in Ukrainian].
- Pryshliak, V.** (2014). Sotsialna elita za hetmanuvannia Danyla Apostola [The social elite under the Hetman Danylo Apostol]. In: Smolii, V. (Ed.). *Ukrainska derzhava druhoi polovyny XVII-XVIII st.: polityka, suspilstvo, kultura* (pp. 159-202). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Putro, O.I.** (2002). Hetman Ukrainy Kyrylo Rozumovskiy (novi shtrykhy do sotsialno-politychnoho portreta) [Hetman of Ukraine Kyrylo Razumovsky (new touches to the social-political portrait)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 5, 108-111* [in Ukrainian].
- Radko, P.H.** (2015). Kozatska derzhavnist v suchasni istorychnii literature [The Cossack statehood in contemporary historical literature]. *Istorychna pamiat, 33, 125-133* [in Ukrainian].
- Strukevych, O.K.** (1996). *Ukraina-Hetmanshchyna ta Rosiiska imperiia protiahom 50-80-kh rr. XVIII st. (polityko-administratyvnyi aspekt problemy)* [Ukraine – The Hetmanate and The Russian Empire in the 50-80s of the 18th century (political-administrative aspect of the problem)]. Kyiv: Instytut Istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Strukevych, O.K.** (2002). Instytutsiia hetmanstva u polityko-kulturnomu spryiniatti starshynskoi elity Ukrainy-Hetmanshchyny [The political-cultural perception of the Hetmanate's institution by the elite of the Cossack officers of Ukraine – The Hetmanate]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 4, 49-59* [in Ukrainian].
- Sukhykh, L. & Vovk, O.** (2008). Kyrylo Rozumovskiy: sproba vstanovlennia spadkovoho hetmanstva [Kyrylo Razumovsky: an attempt to establish a hereditary hetman]. *Arkhivy Ukrainy, 3-4, 106-123* [in Ukrainian].

Liudmyla Salahub

(Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7425-1679>

Political and Behind-the-Scenes Intrigues around the Hetmanate in 1709-1764: View of Ukrainian Historians

The relevance of the paper is in the fact that now the historians' community has got a great volume of collected research material that demands detailed studying, systematization, and generalization. Taking this into account, it is reasonable to pay attention to the scientific works of Ukrainian historians, focused on the study of the history of Hetmanate.

As of today, there are no researches with a systematic presentation of Ukrainian historians conceptual research bases, describing political peripeteias in the history of the Hetmanate of the period of 1709-1764, and this fact caused the choice of the research subject matter, the goal of which is to characterize the problem areas of studied political situation in Left-Bank Ukraine in the above-mentioned period.

The paper is based on the historiographical sources among which – monographs, scientific

essays, and papers where the milestones of the political history of the Hetmanate of the 18th century are highlighted.

In the process of studying the issue, a complex of research methods is applied: an analysis method providing a comprehensive study of object components, and synthesis (a unification of these components in a unified system) and also special historical methods: chronological, historical and comparative, historical and typological and historical and genetic.

The problem areas, researched by Ukrainian historians while studying the history of the Hetmanate of the 18th century are determined in the paper, namely: attitude of the Hetmanate political elite to Petro I policy on the territory of Left-Bank Ukraine; peculiar features of establishing and functioning of Malorosiiska Kolehiia (Collegium of Little Russia); key aspects of origin and activity of the Cossack leaders through the prism of family ties; the liberalization processes in the Russian Empire after the death of Petro I and restoration of getmanship in Left-Bank Ukraine in 1727; «last page» of the existence of the Hetmanate.

The prospects of further study of the above-mentioned issues are determined and lie in the integration of the results of Ukrainian historical scientific researches in the context of this issue coverage in the general historiographical area, namely by comparing the conceptual foundations of Ukrainian historians with the highlighting of this issue by the historians of pre-revolutionary, Soviet historiography and the scholars from Diaspora.

Keywords: Hetmanate, political elite, political intrigues, «government» leaders, nepotism, scientific research

Надійшла до редакції / Received: 13.10.2019

Схвалено до друку / Accepted: 16.12.2019